

ככתבם וכלשונם'

'הראשון למנורה והשאר למנחות...' –

'ומאחר שכולן כשרין למנחות, למה נמנו? – כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו, והשוה, והפחות. שהרוצה לזכות עצמו, יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו. הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו.

והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב – שיהיה מן הנאה והטוב. אם בנה בית תפלה – יהיה נאה מבית ישיבתו. האכיל רעב – יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו. כסה ערום – יכסה מן היפה שבכסותו. הקדיש דבר – יקדיש מן היפה שבכסיו. וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו' (רמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח).

ובענין הזה כתוב בספר 'תולעת יעקב':

'כשאדם מאכיל העניים על שלחנו, הנה שלחנו כמזבח שמקריב עליו קרבן זבח שלמים לה'. לפיכך צריך להאכילם המשובח של השלחן, שכן חלב ודם קרב לגבוה. וכתוב בהרימכם את חלבנו ממנו וגו'. כי זה עיקר גדול בשלחנו של אדם – שיהיו עניים ואורחים על השלחן'.

'זך כתית למאור – ואין זך כתית למנחות' –

המנחות, באשר הן באות לכפרה אין מזיק בהן מעט פסולת, כי הנצרך לכפרה בהכרח עדיין אינו מנוקה מפסולת, וכמוהו כן קרבנו. אבל המנורה שבאה ל'מאור' ומרמות לחכמת התורה – צריכה להיות מזוקקת שבעתים – שמן זית זך (עפ"י שם משמואל תצוה, תרע"ב).

דף פז

'אלא אמר רבא: היינו טעמא דרבי, דכתיב אל תרא יין כי יתאדם – ולא פסל רבי בדיעבד (וכן מפורש בתוספתא שלפנינו – ט, ט. וע' בספר 'מחקרים בברייתא ובתוספתא'). ומשמע שחכמים מכשירים לכתחילה. וכן הלכה. ואולם משמע ברמב"ם שאם היה מיושן שנים רבות – לא יביא. יין לבן – לא יביא. ואם הביא – מחלוקת הראשונים אם כשר אם לאו (עפ"י לקוטי הלכות. וע"ע אודות יין חורוין לנסכים ולקידוש, בתשב"ץ ח"א נז; פה; קרן אורה כאן, ובמובא ביוסף דעת ב"ב צז).

'לא היו כונסין אותן בחצבין גדולים כו'. תנא חביות כדיות לודיות ובינוניות'. במשנתנו שנינו 'ולא כונסין אותו בחצבין גדולים אלא בחביות קטנות'. ואולם בתוספתא הגרסא 'ולא בחביות קטנות'. ולפי זה מובנים דברי הברייתא שכונסים בבינוניות (קרן אורה).

'שתי מדות של יבש היו במקדש'. פירוש, שני גדלים שונים של כלי מידה, אבל מכל סוג היו כמה וכמה (עפ"י טהרת הקדש. ע"ש).

'אחד גדוש ואחד מחוק'. ואעפ"י שהגודש אינו בתוך הכלי, הוא מתקדש עם הכלי כיון שכך היא מידתו של כלי זה, להחזיק עשרון עם הגודש. אכן גודש שאינו צריך להשלמת המידה אין הכלי מקדשו [ונכמו שנסתפקו בסמוך, שולחן מהו שיקדש קמצים – משמע הא שאר כלים אינם מקדשים את הגדוש על גביהן] (עפ"י תוס' לעיל ח ד"ה ולר"ח).

(ע"ב) שנתות היו בהין' – מלשון שינוי, הפרדה והבחנה. (עפ"י ריעב"ק).

וקרוב לומר שהוא מלשון 'שן' – על שום שאתם סימנים היו עשויים בליטות.

[אונקלוס תרגם הכתוב 'ושמן זית הין': 'ומשח זיתא מלא הינא'. הוסיף תיבת 'מלא'. וכן הלשון במסכת עדיות (א, ג) 'הלל אומר מלא הין מים שאובים...'. – נראה הטעם, כי לרבי אלעזר בר"צ שנתות היו בהין, לפיכך כשהיו מזכירים הין שלם מדגישים 'מלא ההין', שאז נמדד ההין בשלמותו.

ונראה שזה פירוש דברי הגר"א שמפרש המשך המשנה בעדיות 'אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו' – שלדידן דקיימא לן כחכמים, הרי תיבת 'מלא' מיותרת והיה די לומר 'הין מים שאובים פוסלים' אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו הלכך אין לשנות (עפ"י אמת ליעקב תשא ל, כד ע"ש)].

'לוג ומחצה היתה שם שבה היה מודד למנחת כהן גדול, לוג ומחצה בבוקר לוג ומחצה בין הערבים'. משמע שהשמן והסולת לא היו מעורבים מקודם לכן בביסה, שאם כן אין שייך לחלק את הסולת בחצי עשרון, ואת השמן בלוג וחצי. אלא הסולת והשמן היו נתונים מלכתחילה בנפרד בביסה [לקדש את המנחה כולה כשהיא בתוך כלי שרת], ואחר כך היה מחלקם כל אחד לעצמו (עפ"י תוס' לעיל ח ד"ה ולר"ח). החלוקה לי"ב חלות – מרש"י משמע שהיתה נעשית כשהיא עיסה. והתוס' חולקים וסוברים שחילקו כשהיא סולת. ובשית הרמב"ם – ע' משנה למלך מעה"ק יג; קרן אורה; חזו"א כו,ו.

פרפראות לחכמה

'כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין' –

'... כי ישנם מפעלים מעשיים, וישנם מחשבות שאיפות ואידיאלים שבהתרחבותם והתפרסמותם הם הם הגורמים לחזק את המפעלים ולהרבות בטובתם בכמות ובאיכות. האידיאלים נכרזים בעולם ע"י הפרסום, הרמת הקול והפומביות. והמעשים כשהם לעצמם, בין המובילים לטובת הכלל בין שהם מביאים לטובת הפרט, כמה שהם יותר מוצנעים הם יותר יפים. ואין לך יפה מן הצניעות והצנע לכת עם אלקיך.

הריח והטעם במובנם הרוחני מקבילים לעומת האידיאל והמעשה. הריח מסמן את השאיפה האידיאלית לפי ערכה לפני התגשמותה במעשה, ובמדרש שיר השירים (א, ב) לריח שמניך טובים – כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. והטעם – אחרי ההתגשמות המעשית שבפועל.

השמן והיין מקבילים לעומת הריח והטעם. הריח – לריח שמניך טובים, והטעם כאמור וחכך ביין הטוב, כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דהוא שתי ליה טעמיה בפומיה (ירושלמי ברכות ב, א). הבשמים נותני הריח שהם הסמנתם של האידיאלים והשאיפות, והיין בעל הטעם הממשי הטוב,

מחולקים זה מזה לעומת שאלת הפרסום והחשאיית. בבשמים שנינו: כשהוא שוחק אומר הדק היטב, היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים. ואצל היין שנינו גזבר הקיש בקנה, ועל השאלה 'ולימא ליה מימר' אמרו: מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר ריו"ח כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין. – הקול והפרסום לצורך הכרותם של האידיאלים הם יפים מאד, אבל מצד המעשים יותר יפה היא הצניעות'.

(מתוך מאמרי הראי"ה, עמ' 238. ע"ע בספר צאן קדשים כאן ובערוך לנר כריתות ה)

(ע"ב) 'אמר ר' יוסי: למה נקוד וי"ו...' –

במקומות ספורים מובאת בש"ס (בבלי וירושלמי) דרשה זו של הניקוד שעל גבי האותיות;

ארבעה מהם מובאים בשם רבי יוסי – כאן, בברכות ד. בפסחים צג: ובב"מ פז.

במקום אחד דרש כן רבי יהודה (סנהדרין מג:). במקום אחד – רבי יוסי בר רב חוני (נזיר כג. ובמקבילה),

ובמקום אחד מובאת דרשה זו בסתמא – בכורות ד.

[במדרשים מובאים דרשות אלו למכביר. וע' במסכת סופרים ו באבות דרבי נתן לד – רשימת דרשות הניקוד שע"ג האותיות]

(עפ"י בדיקת מחשב).

דף פח

ז'הכא במלאים קא מיפלגי, מאן דאמר מלמעלה למטה קא סבר מלאים – שלא יחסר ושלא יותר, ומאן דאמר ממטה למעלה, מלאים – שלא יחסר, אבל יותר מלאים קרינא ביה'. ואם תאמר, למה לנו להרבות במחלוקת ולומר שנחלקו בפירוש 'מלאים', נאמר שלדעת הכל 'מלאים' – שלא יחסר ושלא יותר משמע, אלא שהאומר מלמעלה סובר שכך נמסר למשה מסיני, למדוד לפי המדה הקטנה, וממילא כל המדות הן גדולות מעט יותר, אבל אין כאן יתרון ותוספת כלל, כי כך היא המדה שנצטוו בה?

ויש לומר, מה שיש בשני חצאים מעט יותר מכלי אחד שלם היינו לפי שאי אפשר לצמצם ודרך המודד להעדיף מעט, והרי העודפים מצטרפים, אבל כל זה רק אם ניתנה הרשות להוסיף, אבל אם אין רשאי להוסיף, הלא כך יש לומר שהוא חסר כמו שיש לומר שהוא יתר (טהרת הקדש).

לפי"ז יש להקשות להפך, נאמר שלכו"ע רשאי לייתר, ומחלוקתם היא האם משערים לפי המדה הקטנה, והרי מצטרפים כל העודפים שייתר, או משערים לפי הגדולה ואין כאן תוספת העודפים.

אכן רש"י (כת"י) מפרש שהייתור נעשה על ידי הקצף ('אופיא') שנוצר מהשפיכה המהירה מכלי קטן לגדול, ולא משום שאי אפשר לצמצם. ומוכן לפי זה דהא בהא תליא, היות שנאמר למשה למדוד על ידי הכלי הקטן, ממילא יש לשמוע מזה שרשאי לייתר, כי כן הדרך כשמודדים מכלים קטנים מתוסף הנפת, אבל אם נצטוו למדוד לפי הגדול, מהי תיתי לומר שרשאי לייתר. משמע בתוס' שלדברי הכל אי אפשר להוסיף על המדה אלא כשיעור בירוצין. וכן הכריח החזון-איש (כו,ד) מכמה מקומות (ע"ש ובקרבן אורה).

'ששה לפר וארבעה לאיל ושלשה לכבש'. אין זה המשך לפירוט השימושים של מידת הלוג, שהיו מודדים בה שש פעמים לפר וארבע לאיל ושלש לכבש – כי הן היין הן השמן היו מודדים במידות מיוחדות לכל אחד, לפר לאיל ולכבש (כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה. ומה שאמר התנא 'שבו היה מודד לכל

דפים פו – פז

קנ. איזה יין כשר לכתחילה לנסכים, ואיזה אינו כשר לכתחילה ואיזהו שפסול בדיעבד?

לכתחילה מביאים יין מהכרמים העבודים פעמיים בשנה, מן הרגליות (= גפנים שוכבים) ולא מן הדליות. [כל הארצות כשרות, אבל היו מביאים מקדוחים ועטולין שהם 'אלפא' ליון. שניה להם בית רימה ובית לבן בהר, וכפר סיגנא בבקעה, כנ"ל].

בדיעבד כשר אף בלא ניר כלל (לקוטי הלכות, עפ"י הגמרא).

כונסים את היין בחביות קטנות – כדיות לודיות בינוניות], ולא בחצבים גדולים. אין מניחים אותן שתיים שתיים אלא אחת אחת (שאם תתקלקל חבית אחת, לא תפגום את חברתה. רש"י כת"י. וי"מ שהכבוד קשה ליין – ר"ד. ולרמב"ם גרסה אחרת). ואינו ממלאן עד פיהן, כדי שיהא ריח היין נודף. ומביא את היין משליש החבית או מאמצעה, לא מפיה או מתחתיתה.

אין מביאים 'הליסטיון' (= יין מענבים שנמתקו בשמש), ואם הביא – כשר. ולדברי רבינא (שהגיה במשנה) לפרש"י – פסול. יין המתוק מחמת הפרי עצמו – פסול, (מלבד לרבינא לפירוש התוס').

יין ישן בן שנתים; לדברי רבי אין מביאים לכתחילה (מפני שאדמימותו כהה במקצת. רבא. וחזקיה דרש מהשוואה לכבש שאינו אלא בן שנה, והקשו לפי"ז היה בדין שכן שנתים ייפסל), וחכמים מכשירים המעושה והמבושל – פסול אף בדיעבד.

תירוש (= יין מגתו); לפירוש האחד ברש"י הרי הוא יין 'מתוק' שפסול.

(התוס' תמחו על כך מגמרא במקום אחר שהכשירוהו (ב"ב צו).

יין שיש בו קמחים; לדברי רבי יוסי בר"י, פסול.

א. אין הלכה כרבי יוסי בר"י (פיה"מ לרמב"ם. וכ"מ בחיבורו).

ב. יין חוריין – מחלוקת הראשונים אם כשר בדיעבד).

ג. בכל אלו שאמרו 'אם הביא כשר' – יש לעיין אם די כשהקדישו בפה, או דוקא בכלי שרת, או

שמא רק אם כבר נסכו על המזבח אין צריך להביא אחר, אבל כל עוד לא נסכו – לא יביאנו

(חזו"א מב, כו).

פרק עשירי; דף פז

קנא. א. אלו מדות יבש היו במקדש ולמה היו משמשות?

ב. חביתי כהן גדול – במה מחלקן לחלות?

ג. האם השלחן מקדש קמצים שניתנו על גביו?

א. שתי מדות של יבש היו במקדש: עשרון וחצי עשרון (ועשרון אחד. וכתוב עשרון עשרון – לרבות חצי עשרון). העשרון משמש למדידת כל המנחות [בכלל זה מנחת נסכים של פר ואיל שמידתן שנים ושלושה עשרונות – לפיכך נקוד בתוך ו' דעשרון]. חצי העשרון, בו היה מחלק מנחת חביתין [שהיה מביאה שלמה מביתו]. המידות הללו היו מכילות עשרון וחצי עשרון כשהן מחוקות.

לדברי רבי מאיר היו במקדש שתי מדות של עשרון (עשרון עשרון), אחת מכילה עשרון בגדישה והיתה משמשת לכל המנחות, ואחת מכילה במחיקה, בה נשתמשו למנחת חביתין (ומפני שהיו חוצים אותה, לא היתה גדושה, שלא יישפך). ועוד היתה מדת חצי עשרון (ועשרון).

א. הלכה כחכמים (עפ"י רמב"ם).
ב. אפשר שלדעת אונקלוס היתה מידה נוספת – של שני עשרונים, בה היו מודדים הסלת ללחם הפנים (עפ"י רמב"ן תרומה כה, כט).

ג. מנחת חביתי כהן גדול מחלקה ביד ולא בכלי – שאין ראוי להכניס משקל למקדש ללחם כיון שבענין קללה הוא כתוב (והשיבו לחמכם במשקל).
לפרש"י בכת"י, מחלקה כשהיא עיסה. והתוס' תמחו על כך והוכיחו שהיה מחלק בעודן סולת (וע' מקדש דוד ח).

ג. השלחן מקדש קמצים לענין אפשרות חלות פסול 'יוצא' או מגע טבול יום (רש"י) או לענין שאין מועילה חזרה לעשרון כשנקמצה בפסול (עפ"י תוס'), אבל אינו מקדש להיקרב על המזבת. כן אמר רב חסדא לרמי בר חמא ששאלו.
רש"י מפרש על קומץ לבונה כשאינה בתוך כלי. והתוס' פרשו על קומץ של מנחה.

דפים פז – פח

קנב. א. כמה מידות לח היו במקדש, ולמה היו משמשות?
ב. האם בירוצי המדות (= גודשים הגולשים מהכלי) נתקדשו? במה תלויה שאלה זו?
א. לסתם מתניתין, רבי מאיר רבי יהודה ורבי שמעון, שבע כלי מדות לח היו במקדש (כך נתקבל במסורת); וזה חלוקתן ופירוט שימושן:
לתנא קמא (ר' יהודה ור' מאיר); מדת ההין – שימשה בימי משה לשמן המשחה (ככתוב ושמן זית היין), וכיון שהיה היה; חצי היין (ששה לוגין) – לנסכי פר; שלישית ההין (ארבעה לוגין) – לנסכי איל; ורביעית ההין (שלושה לוגין) לכבש, יין. וכן שמן הבא למנחת חביתין – שלשה לוגין; לוג – למדוד שמן לכל המנחות; חצי לוג – חצי לוג מים לסוטה [ולרבי יהודה (סוטה טז) – רביעית], וחצי לוג שמן לתורה. וכן היה בו שימוש למנורה שנותן חצי לוג לכל נר ונר, ובמדת חצי הלוג היה מקדשו. רביעית הלוג – רביעית מים למצורע [ויש דעה הסוברת ששיעור המים חצי לוג. עתד"ה רביעית. וי"א שזהו רק לכתחילה. עתוס' סוטה טז ד"ה מביא], ורביעית שמן לנזיר. ובה היה מודד רביעית שמן לכל חלה במנחת חביתין (ר' הייא).
לדברי רבי שמעון מידת היין לא היתה נצרכת אלא לשעתה ולא היתה במקדש אלא נגנוה, ותחתיה – להשלים שבע מדות – היתה מידת לוג ומחצה, ששימשה למנחת כהן גדול בחלוקתה, לוג ומחצה בבקר ולוג ומחצה בערב.
הלכה כחכמים (רמב"ם כלי המקדש א, יז ח). ולדבריהם היה אפשר להשתמש בשני כלים – של הלוג ושל חצי לוג. ואפשר שלדעתם לא היו צריכים כלל לחלק ללוג וחצי, אלא היה נותן רביעית לכל חלה. וכן יש לדייק מדברי הרמב"ם (ע' שפת אמת וקורן אורה).
לדברי רבי אליעזר ברבי צדוק היתה מדת היין אחת ושנתות היו בה, לסמן עד כאן לפר, לאיל ולכבש. ולא היו שבע מדות.
התוס' הביאו מהתוספתא שלשיטתו היו ארבעה כלי מדה, והשנתות שימשו רק בשביל פר ואיל וכבש, אך לשאר דברים היו מדות מיוחדות. ופשט דברי רש"י אין מורה כן.